

УДК 342.4

DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2018.30.132843>

А. В. Ковбан, канд. юрид. наук, доцент
Національний університет «Одеська морська академія»
Кафедра цивільного і трудового права
вул. Дідріхсона, 8, Одеса, 65029, Україна

ВИТОКИ СУЧАСНОЇ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ

У статті досліджується проблематика гносеологічних, політичних, правових засад конституційної інженерії у вигляді перетворень у країні та прогнозів подальшої модернізації та реформування конституційних засад державо- та правотворення. Конституційна інженерія ставить за мету вироблення політико-правових, конституційних механізмів оновлення та національного генезису, здійснення відповідних перетворень на базі чинної Конституції.

Ключові слова: конституція, модернізація, реформування, конституціоналізм.

Постановка проблеми. Сучасні конституційні перетворення в Україні закономірно привертають увагу суспільства та його інститутів, постають у центрі політичних дискусій завдяки постійному інтересу. Численні спроби змінити зміст Конституції України або внести зміни до тексту, скорегувати конституційний лад і державний устрій залишаються актуальними темами багатьох політико-правових дискусій та студій.

Сучасна національна конституційна інженерія протікає у формах модернізації конституційних актів та реформування конституційно-правових інститутів. Проте аналіз та прогнозування соціально-правових та політико-правових ситуацій, вносять корегування в сучасне конституційне право та інститути державно-правового і суспільного життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика питань конституційних перетворень ґрунтується на теоретичних працях представників вітчизняної і зарубіжної юридичної науки різних історичних періодів. На сучасному етапі конституційної інженерії проводились наукові дослідження сучасного конституціоналізму в Україні (М. П. Орзіх, А. Р. Крусян, В. Р. Барський, Ю. Ю. Бальцій, М. В. Афанасьєва, В. А. Григор'єв та ін.).

Мета статті. Стаття розкриває та обґрунтовує теоретичні витоки сучасної конституційної інженерії. Досліджується така мета конституційної інженерії як вироблення політико-правових, конституційних механізмів оновлення та національного генезису, здійснення відповідних перетворень на базі чинної Конституції.

Виклад основного матеріалу. Конституційна модернізація, на думку М. П. Орзіха [1], можлива як у формі зміни конституційних нормативно-вербальних засад, так й у формі тлумачення конституційних норм, що призводить до підвищення уваги до діяльності Конституційного Суду України – єдиного органу, уповноваженого на офіційне тлумачення Конституції України, визначення конституційності актів органів державної влади. Проте на нашу думку, важливу роль в модернізації конституційних процесів повинні виконувати не лише органи конституційної юстиції, але й інститути громадянського суспільства. Потенціал конституційної юстиції залежить від авторитетності Конституційного Суду, професіоналізму, життєвої мудрості та досвіду суддів, концептуальної позиції юстиції.

Вплив конституційного правосуддя на розвиток конституційних перетворень є безпосереднім. Реалізація положень Основного Закону держави, забезпечення його верховенства, діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, захист прав і свобод людини і громадянина, тлумачення і захист Конституції, тобто складники конституціоналізму, є предметом здійснюваного конституційного правосуддя в контексті вирішення питань, що належать до повноважень органу конституційної юрисдикції.

В конституційній інженерії реформування значуще відрізняється від модернізації за засобами виконання та наслідками, наприклад, якісною формою реформування є розроб-

ка та прийняття нової Конституції. На думку А. Р. Крусян, можна виділити ідеальну форму конституційних перетворень, наприклад, розробка та прийняття нової Конституції або, у всякому разі, перетворення, що торкається розділів I «Загальне положення», III «Вибори. Референдум», XIII «Внесення змін до Конституції України». І, хоча українська Конституція не містить вказівки про те, що будь-які положення Конституції не можуть суперечити основам конституційного ладу, невідповідність конституційних змін розділу I Конституції України мають розглядатися як якісне реформування Конституції, що потребує ретельного додержання відповідного конституційно-законодавчого провадження в межах конституційного процесу. Тут немає різниці, ідеться про новий текст Конституції або її «нову редакцію», що неодноразово пропонувалося протягом останнього п'ятиріччя та завершилося невдалою спробою провести конституційне реформування у спосіб, що не передбачений Конституцією України. Цей шлях не є реформаційним та навіть еволюційним, але містить всі ознаки революційних конституційних перетворень та за певних обставин може характеризуватися як конституційний переворот, що найменше – узурпація влади, яка, за визначенням Конституційного Суду України (від 5 жовтня 2005 р.), «означає, зокрема... вносити зміни до Конституції України у спосіб, який порушує порядок, визначений розділом XIII чинного Основного Закону України... будь-які дії держави, її органів або посадових осіб, що призводять до узурпації права... є неконституційними і незаконними» [2].

Таким чином, на думку А. Р. Крусян, «модернізація Конституції України перед усім, повинна бути спрямована на усунення існуючих дефектів і прогалин у конституційному законодавстві» [2]. Ця проблема є важливою і актуальною не тільки для України, але й для будь-якої іншої держави, тому що в конституції будь-якої держави (не тільки України) можливі дефекти та прогалини, подолання яких є необхідною умовою розвитку сучасного українського конституціоналізму.

Модернізація державності є проблемою як політичною, так й конституційною. При цьому конституційна природа модернізаційних процесів має два значення. По-перше, конституційно-перетворювальне значення як важлива складова модернізації в якості оновлення самої системи сучасного українського конституціоналізму та подолання деформацій всередині всіх основних компонентів системи конституціоналізму. По-друге, конституційна природа модернізаційних процесів має зовнішні орієнтири, маючих значення для розвитку соціально-політичних, економічних модернізаційних процесів.

На думку І. Коліушко, Ю. Кириченко [3], аналіз українських політико-правових процесів показує, що однією з головних причин політичних криз, які пережила та переживає наша країна є не стільки недоліки тексту Конституції України, скільки відсутність належної політико-правової культури, поваги до Основного Закону, несприйняття владою принципу верховенства права, що означає, зокрема, необхідність при застосуванні норм права та їх тлумаченні керуватися в першу чергу інтересами людини і суспільства, а не чиновника, партії чи держави. Закономірним результатом цього є порушення положень Конституції. Тому перш ніж говорити про написання нової Конституції та дискутувати про її зміст, до чого закликають провідні політичні сили України, необхідно ретельно дослідити досвід нашого конституціоналізму та встановити причини виникнення проблем, з якими ми зіткнулися в цій сфері.

На думку С. В. Лазаренко [6], розглядаючи модернізацію як альтернативу конституційної реформи, останню характеризують як неминучість, роблячи характерне застереження, що модернізація не здатна усунути необхідність конституційної реформи як такої.

Необхідність розробки узагальнюючого поняття, яке охоплювало б основні ознаки, що характеризують конституційні перетворення, пов'язані з цілим комплексом різноманітних соціальних явищ і процесів. Таким чином, саме категорія «конституційної реформи» буде узагальнюючим поняттям, що характеризує останню як процес повного або часткового перетворення актів конституційного рівня, що тягне відповідно до його змісту зміни конституціоналізму.

Резюмуючи, можна згадати кризу роботи Конституційної асамблеї у 2013 році та державні перетворення в українській державі 2014-2016 років як фактори неможливості конституційних перетворень та модернізації того часу.

На думку М. В. Афанасьевої, важливу роль в конституційній інженерії відіграють виборчі технології [4]. На думку автора, на сучасному етапі виборчі кампанії здебільшого перетворюються на заздалегідь спланований процес, який складається з ефективних способів та прийомів її організації та проведення. Суб'єкти виборчих перегонів з урахуванням ресурсів, які є в їх розпорядженні, активно проєктують та впроваджують у практику виборчі технології, займаючись практично соціально-інженерною діяльністю. В очах громадськості виборчі технології здебільшого сприймаються виключно як маніпуляції, але технологічність виборчої сфери спрямована насамперед на її стандартизацію, раціоналізацію, забезпечення ефективності і не означає априорі неправовий характер. Інженерно-технологічний підхід до виборчого права та процесу достатньо широко обговорюється у публіцистиці та політичній практиці, однак в юридичній літературі він не отримав комплексного наукового аналізу. Тому актуальними є дослідження природи виборчої інженерії та виборчих технологій, їх конституційно-правове забезпечення, розробка шляхів щодо мінімізації використання нелегальних та нелегітимних проявів інженерно-технологічної діяльності в межах виборчих кампаній.

Конституційна інженерія в Україні на сучасному етапі розвивається також з урахуванням норм, що закріплює ст. 11 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики». Серед визначених нормами засад зовнішньої політики України є спрямованість на «забезпечення інтеграції України в європейський політичний, правовий простір» мають достатньо чітку орієнтацію на міжнародні стандарти та європейський вимір конституційної інженерії на сучасному етапі.

Конституційна глобалізація відображає не стільки кількісні, але і якісні характеристики правового життя. У центрі її уваги – наростання універсального в нормативно-правових стандартах буття сучасної цивілізації, при цьому в системі універсальних правових стандартів провідна роль належить демократичним інститутам сучасного конституціоналізму, центральне місце серед яких займають права людини і міжнародні механізми їх захисту [5, 170]. В умовах сучасного світу процеси модернізації є невід'ємним елементом універсальної тенденції глобалізації, в рамках якої відбувається взаємне переплетення, дифузія внутрішньодержавних і міжнародних криз, конфліктів і протиріч, а перетворення життєдіяльності конкретного суспільства і держави обумовлюється системою універсальних принципів розвитку всього людства.

Також важливим чинником конституційної інженерії є побудова самого Основного Закону. Результативні дії конституції та гарантією якісної реалізації її політичної, організаційної, ідеологічної, соціальної, юридичної та інших функцій в інтересах народу виступає зміст тексту, яке безпосередньо взаємопов'язане з конституційним процесом в якості механізму його розробки і прийняття.

Висновки. З урахуванням витоків конституційної інженерії можливо розуміння різних категорій, важливішими постають «конституційна модернізація» та «конституційна реформа». Якщо поняття конституційної реформи пов'язано з прийняттям нового тексту Конституції, то конституційна модернізація покликана на вдосконалення процесу соціально-політичної, економічної трансформації, оновлення всіх сторін і сфер функціонування суспільства і держави.

Конституційна інженерія ставить за мету вироблення політико-правових, конституційних механізмів оновлення та національного генезису, здійснення відповідних перетворень на базі чинної Конституції, орієнтуючись на максимальне використання її внутрішнього потенціалу. Конституційна модернізація, орієнтує на глибокі перетворення в самій практиці конституційно-правового розвитку, якісне оновлення всіх сфер сучасного конституціоналізму, опираючись на конституційну юстицію, виборчі системи та технології, конституційне процесуальне право, міжнародний досвід конституційного та державного будівництва.

Таким чином, конституційна реформа є складним багатоаспектним, складним та поступальним процесом, який спрямований на суттєві перетворення суспільства і держави. Перетворення передбачають внесення змін до змісту конституційного ладу та формування національного конституціоналізму.

Список літератури

1. Орзих М. П. Конституційна модернізація та реформування в Україні / М. П. Орзих // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom9/4.pdf>.
2. Крусян А. Р. Науково-практична парадигма конституційних перетворень в Україні [Текст] / А. Р. Крусян // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – Вип. 62. – 756 с.
3. Конституційна реформа: збірник матеріалів Центру політико-правових реформ за 2007 – 2013 роки [Текст] / І. Б. Коліушко // За заг. редакцією І. Б. Коліушка. – К.: Москаленко О. М., 2013. – 166 с.
4. Афанасьєва М. В. Виборна інженерія в Україні [Текст]: монографія / М. В. Афанасьєва. – Одеса: «Юридична література», 2014. – 384 с.
5. Бондарь Н. С. Конституционная модернизация российской государственности: в свете практики конституционного правосудия [Текст] / Н. С. Бондарь. – Москва, 2014. – 198 с.
6. Лазаренко С. В. Конституційна реформа і модернізація: співвідношення понять / С. В. Лазаренко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/5/106.pdf>.

Стаття надійшла 23.05.2018 р.

А. В. Ковбан, канд. юрид. наук, доцент
 Национальный университет «Одесская морская академия»
 Кафедра гражданского и трудового права
 ул. Дидрихсона, 8, Одесса, 65029, Украина

ИСТОКИ СОВРЕМЕННОЙ КОНСТИТУЦИОННОЙ ИНЖЕНЕРИИ

Резюме

В статье исследуется проблематика гносеологических, политических, правовых основ конституционной инженерии в виде преобразований в стране и прогнозов дальнейшей модернизации и реформирования конституционных основ державо- и правотворчества. Конституционная инженерия ставит целью выработки политико-правовых, конституционных механизмов обновления и национального генезиса, осуществление соответствующих преобразований на базе действующей Конституции.

Ключевые слова: конституционная инженерия, конституция, модернизация, реформирование, конституционализм.

A. V. Kovban, Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor
 National University «Odessa Maritime Academy»
 the Department of Civil and Labor Law
 Didrihsone Street, 8, Odessa, 65029, Ukraine

ORIGINS OF MODERN CONSTITUTIONAL ENGINEERING

Summary

This article explores the problems of epistemological, political, legal foundations of constitutional engineering in the form of transformations in the country and forecasts for further modernization and reform of the constitutional foundations of power and lawmaking. Constitutional engineering aims to develop political and legal, constitutional mechanisms for renewal and national genesis, the implementation of appropriate reforms on basis of the current Constitution.

Key words: constitutional engineering, constitution, modernization, reform, constitutionalism.